

SADÎ ŞİRÂZÎ'NİN “GÜLİSTAN” ADLI ESERİNDE ESMAÜL HÜSNA

Zekiye MARAŞ

Özet

Doğu edebiyatının değil, tüm dünya edebiyatının ölmez yapıtları arasında gösterilen sultanların âdetleri, dervişlerin ahlakı, kanaatkârların fazileti, sükûtun faydaları, aşk ve gençlik, düşkünlük ve ihtiyarlık, terbiyenin önemi, zenginlik, yoksulluk ve sohbet adabı bölümlerinden oluşan “*Gülîstan*” çok önemli bir eserdir. Sadî Şirazî'nin kaleme aldığı eserde evrensel konulara yer verilmiş olup, insanoğlunu mutluluğa ve huzura kavuşturacak öneriler sunulmuştur. *Gülîstan* adlı eser ahlak eğitiminde önemli bir yere sahip olup eserde hikâyelerin anlatımında dini kavramlardan faydalanılmıştır. Bu kavramlardan biri de Esmâ'ül Hüsna'dır. Yüce Allah Kur'an'da kendisini Esmâ-ül Hüsna ile tanıtır. Bu isimler, Onun mükemmelliğinin unvanlarıdır. Bu unvanlar ile O'nu tanımak, hem bir insanî görev, hem de güzel bir kazanımdır.

Bu çalışmanın amacı, “*Gülîstan*” adlı eserde geçen hikâyelerde dini kavram olan Esmâ'ül Hüsna'da yer alan isimleri tespit etmektir. Çalışmada hikâyelerde çokça geçen isimler birkaç örnekle, az sayı da geçen isimlerse aynen aktarılmıştır. Eser içerik analiz yöntemiyle incelenmiş ve eserlerde yer alan Esmâ'ül Hüsna'lar örneklerle değerlendirilmiştir. Esmâ'ül Hüsna alfabetik sıraya göre toplandıktan sonra isimlerin geçtiği hikâyelere örnekler verilmiştir. Eser incelenirken, çevirisi Osman Koca (2016) tarafından hazırlanan “*Bostân ve Gülîstân*” kullanılmıştır.

Sonuç olarak, Sadî Şirazî'nin bu eserinde Esmâ'ül Hüsna'dan birçok ismin bulunduğu tespit edilmiştir. Böylece *Gülîstan* adlı eserde Allah lafzının 130, Rab isminin 10, Rezzak isminin 9, Şekûr isminin 8, Rahman-Rahim isminin 7 yerde geçtiği görülmüştür. Aynı zamanda

Afûv ismiyle Gaffâr, Gafur; Allah ismiyle Hüda, Âlî, Mecid; Ber ismiyle Fettah; Hâlik ismiyle Muîd, Mubdi; ; Rahman ve Rahim ismiyle Vâsi, Vehhâp; Rakib ismiyle Şehid, Mânî, Mukît; Rezzak ismiyle Vehhap, Muğni; Şekur ismiyle Selâm, Râfi; Vâhid ismiyle Kebir, Kuddüs isimlerinin ilişkilendirilebileceği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sadî Şirazî, Gülîstan, Hikâye, Esmâ'ül Hüsna.

Giriş

Eski Fars kültürünün yaşandığı bir bölge olan Şiraz bu gün İran'a bağlı şehirdir. Bazı devlet yönetimlerine yönetim merkezliği ve başkentlik yapmıştır. Kültür ve medeniyet geçişi üzerinde kurulmuş bir şehirdir Şiraz. İslam Halifesi Hz. Ömer döneminde, 634-642 yıllarında Müslümanlar tarafından alınan Şiraz yeni bir medeniyetin etki alanı içinde kalmıştır. Şiraz Türklerin İslam dinini kabul emesi ile batıya başlayan Türk hareketi ile yeni bir milletin kültürü ile ve yönetim yaklaşımı ile buluştu. Şiraz kültür ve medeniyet geçiş alanında kalmış bir yerleşim yeridir. İşte bu şehirde bilim insanı, insan ve medeniyet tefekkürü, bir seyyah Sadî Şirazi dünyaya gelmiştir. Doğuşu ile ölümünü aynı şehirde kesiştirmiş bir gezgindir Sadi Şirazi. Eğitimini Bağdat Nizamiye Medresesinde tamamlamıştır. Horasan içlerinden Kuzey Afrika'ya kadar olan alanda seyahat etmiş ve gezmiştir. Sadî Şirazi bu gezileri sırasında bir süre Lübnan Hristiyanları tarafından esir tutulmuş bir seyyahdır. Okudukları ve gezdiği yerlerdeki elde ettiği tecrübe ve birikimlerini elli yaşından sonra yazıya dökmüştür Sadî Şirazi. Yirmiye yakın eser yazmıştır. Bostan ve Gülîstan bunların içinde en öne çıkan eserleridir (Türkiye Diyanet Vakfı, 2008). İslam Medeniyetinin topraklarında doğmuş, yaşamış, insan ve bilim dünyasına değerli ve faydalı birçok eser bırakmış bir bilim ve fikir insanıdır Sadi Şirazi.

Hayatı

Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Sadî Şîrâzî'nin künyesi Müşerrefüddin Muslih bin Abdullah' dır. Yaklaşık olarak 1193'te tarihi çok eskilere dayanan İran'ın bir şehri olan Şîraz'da doğmuş ve aynı şehirde 691 (m.1292)'de vefat etmiştir. Fars edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Erken yaşta babasını kaybettikten sonra dedesi Mes'ud b. Muslih el-Farisî tarafından terbiye edilen Sadî 620 (1223) 'li yıllarda Nizamiye Medresesinde eğitim- öğretimini tamamlamak için Bağdat'a gitti. Sühreverdi ve Ebülferec bin Cevzi' den ders aldı. Burada ilim tahsilini bitirdikten sonra bölgede bulunan önemli merkezlerden Hemedan, Horasan, Hicaz, Şam, Lübnan ve Rum iline gitmiş, Kuzey Afrika'da da ikamet etmiştir (Çiçekler, 2008: 405-406). Medreselerde öğrendiği bilgileri, uzak yerlere gidip gördüklerini, farklı yerlerdeki insanlarla sohbet ettiklerini, tecrübe ve birikimlerini eserlerinde paylaşmıştır (Fikriyat, 2020).

Uzun bir süre sonra öğrenimini de tamamlayıp doğduğu yer olan Şîraz'a döndü. O bölgenin hakimi olan Sa'd b. Ebu Bekir b. Sa'd tarafından ilgi gösterilip himaye edildiği gibi civar yerlerdeki hükümdarların da dikkatini çekmiş övgülerini almıştır (Çiçekler, 2008: 406).

Sadi Şirazi'nin Eserleri

Sadî Şîrâzî'nin eserleri *Külliyat* adı altında toplanmıştır. Şuan mevcut olan *Külliyat* Übey bin Ahmed bin Ebi Bekr tarafından 1325 ve 1334 yılında iki defa tertip edilmiştir (Türk Dili Edebiyatı, 2020).*Külliyat* adlı eser yirmi iki veya yirmi üç eseri ihtiva etmektedir (Çiçekler, 2008: 406).

Manzum Eserleri

1-*Bostan*: Sadî'nin en önemli manzum eseri ahlak, terbiye, vaaz ve tahkik gibi konuları içeren *Sa'dînâme* adıyla *Külliyât*' ta yer alan ve daha sonra *Bûstân* olarak tanınan eserdir. Eser adalet, ihsan, aşk, tevazü, rıza, zikir, terbiye, şükür, tövbe, münacat ve hatime adı altında on bölümden oluşmaktadır. Sadî, eserin başında İran'a dönerken arkadaşlarına bir hediye

götürmek niyetiyle bunu yazdığını ifade etmiştir. Eser yaklaşık dört bin beyitten oluşup Ebû Bekir b. Sa'd Zengî adına yazılmıştır.

2-*Kasâ'id-i 'Arabî*: Yaklaşık yedi yüz Arapça kasideden oluşan teganni, medih ve nasihat konularıyla ilgili yazılmış manzum bir eserdir. İçinde Abbasi halifesi Mu'tasım Billâh'a yazılan bir kaside de mevcuttur.

3-*Kasâ'id-i Fârsî*: Hükümdar, vezir ve devletin ileri gelen şahsiyetlerini de methetmek için yazılan kasideler de vaaz, nasihat, tevhid ve övgüler farsça yazılmıştır4-*Merâsî*: Sadî'nin hâmisî Atabek Sa'd b. Ebû Bekir adına kaleme alınmış eserde birçok devlet adamıyla ilgili kasideler de bulunmaktadır.

5-*Mülemma'ât ve Müselleât*, 6-*Tercî'ât*, 7-*Tayyibât*, 8-*Bedâyi'*, 9-*Havâtîm*,10-*Gazeliyyât-ı Kadîm*, (yedi, sekiz, dokuz ve onuncu kitaplar Sa'dî'nin gazellerinindir.)

11-*Sâhibiyye*: (Sâhibdîvan Şemseddîn el Cüveynî hakkında Farsça ve Arapça yazılmıştır bölümlerden oluşmaktadır.

12-*Hubsîyyât*: Şehzadelerin isteğiyle yazılmış bir eserdir.

13-*Rubâ'îyyât*, 14-*Müfredât* (Çiçekler,2008:406; Kaska, 2009:129-132).

Mensur Eserleri

1. *Gülistân*: Sadî'nin Farsça ve Arapça şiirlerle süslediği mensur eseri *Gülistân*'dır. Fars edebiyatına hediye edilen önemli eserlerden olup ders kitabı niteliğindedir. *Bostân* gibi birçok baskısı olup farklı dillere tercüme edilmiştir (Yazıcı,1996:240-241)

2. *Takrîr-i Dîbâce: Külliyyât*'ın ilk zamanlardaki nüshalarında yoktur.

3. *Naşîhatü'l-mülûk (Neşâyihu'l-mülûk)*:Sadî'nin nazımla karışık yazdığı risâlelerinden olup dost ricasıyla hükümdarlara öğüt vermek amacıyla yazılmıştır.

4. *Risâle-i 'Akl u 'Işk*: Sadî'nin Sa'deddin Netanzî'nin akıl ve aşkla ilgili sorusuna verdiği cevaplardan oluşmaktadır.

5. *Risâle-i Enkiyânû*: Enkiyânû'ya devlet liderlerinin davranışlarının ve uyması gereken hususların yer aldığı öğütlerden oluşmaktadır.

6. *Mecâlis-i Pencgâne*: Sadî'nin ayet ve hadislerden faydalanarak yazıldığı Arapça ve Farsça ve şiirlerden müteşekkil beş meclisten oluşan bir eserdir.

7. *Risâle-i Şelâse (Takrîrât-ı Şelâse, Se Risâle)*: Bu eserde bulunan bazı risâlelerin Sadî'ye ait olup olmadığı kesin şekilde bilinmemektedir (Çiçekler, 2008: 407).

Eserlerindeki Üslup

Sadî Şirazi'nin *Gülistân*'daki hikâyeleri konu ve kahramanlarıyla renkli bir görünüme sahiptir. Sadî'nin gezip gördüğü yerler, başından geçen ya da tanık olduğu olaylar, başkalarından dinleyip derlediği hikâyeler yol gösterici ve ufuk açıcı niteliktedir. “Sadî, çeşitli kaynaklardan topladığı hikâyeler, bizzat şahit olduğu olaylar ve başkalarından duyduğu rivâyetlerle edindiği bilgi ve tecrübelerini hikâye ve fıkralar halinde anlatırken sade, ilgi uyandırıcı ve anlaşılır bir üslup kullanmış, zaman zaman tarihî şahsiyetlerden de bahsetmiştir. Allah'a karşı kulluk, terbiye, aşk, muhabbet ve benzeri konuları eğitici ve öğretici bir şekilde işlemiştir. Çeşitli nasihatlar ve ibretli cümlelerle sona erdirdiği hikâye ve sözlerini insanları eğitmek ve uyarmak amacıyla kullanmıştır. Sadî Şirazi, kendisinden önce yaşamış yazar ve şairlerden ve eserlerinden izler de taşıyan bazı hikâyelerde *Kelile ve Dimne* ile Şeyh Ferîdüddîn Attâr, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmîden etkilendiği görülmektedir(Zavotçu,2009: 47).

Gülistan

Farsça ve Arapça şiiirlerden oluşan, Sadî'nin bilgi ve tecrübesini dilin incelik ve kusursuzluğunu kullanarak ortaya koyduğu mensur eser olan *Gülistan*, edebi açıdan oldukça değerli olduğu gibi ahlak kitabı olarak da kabul edilen mühim bir eserdir. *Gülistan*, konu içeriği, konunun anlatımı ve işlenişi, dilin kullanılışı yönüyle önemli şâheserlerden biridir (Ceyhan, 2007: 233). Sadî *Gülistan*'ı 1256 yılında memleketine döndükten sonra kaleme almıştır (Yazıcı, 1996: 240; Aybey,2019: 426). Eser, şekil itibariyle nazım ve küçük nesir parçalarından oluşup sosyal hayatta meydana gelen olaylar temel alınarak durumdan terbiyevî ve ahlaki sonuçlar çıkarabilecek hikâye ve beyitlerle süslenmiştir (Yazıcı 1996: 240-241; Ceyhan;2007:240). *Gülistan*, Allah'ı ta'zim ve O'na yakarma ve Hz. Muhammed (s.a.v)'e övgüden sonra sultanların âdetleri, dervişlerin ahlakı, kanaatkârların fazileti, sükûtun faydaları, aşk ve gençlik, düşkünlük ve ihtiyarlık, terbiyenin önemi, zenginlik ve yoksulluk ve sohbet adabı bölümlerinden oluşur (Yazıcı, 1996:240).

Sadî'nin eserlerinde evrensel ve İslami bir ahlak anlayışı olup eğitimsel görüşlerinde de bu durumu yansıtmıştır (Akyüz,1999: 74). Sadî'nin eserlerini yazmadan önce çok seyahat etmiş olması, farklı şehirlerde ilim öğrenmesi, tecrübe sahibi olması, zevk ve şevke ilgi duyması onu Fars edebiyatında üst noktalara taşımıştır. Sadî'nin bu uzun seyahatleri O'nu insanları iyi tanıyan, insanları seven, hoşgörü sahibi bir düşünür yapmış ve kendisine evrensel bir kimlik kazandırmıştır. Aynı zamanda O, bütün eserlerinde Kur'an ve sünnetten örnekler vermiştir(A.g.e.:74). Sadî'nin bu özelliklerinden dolayı "*Bostan*" ve "*Gülistan*" adlı iki eseri İslam coğrafyasında uzun süre okunmuş, Osmanlı medreselerinde ise, ders kitabı olarak okutulmuştur. Öyle ki, 1928 yılına kadar Farsça eğitimine yardımcı kaynak olarak mektep ve medreselerde kullanılmıştır (Er, Ünal ve Gürel, 2016: 228; Kayhan ve Silman 2017: 535-546; Solmaz 2014: 505-517).

Yöntem

Osman Koca (2016) tarafından hazırlanan “*Bostân ve Gülistân*” adlı eserin “Gülistan” adlı bölümünde tarama ve tasnif yöntemleri uygulanmıştır. Araştırmada kaynak taraması yapılmış ve geçmiş dönemde *Gülistan* adlı eserde yer alan Esmâ’ül Hüsna ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Çalışma içinde dini değerler, ahlaki öğütler, hikmetli sözler barındıran eğitim tarihi açısından son derece önemli bir yere sahip olan “*Gülistan*” isimli eserde, dini unsurlardan olan Esmâ’ül Hüsna isimleri tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışmamız Esmâ’ül Hüsna’nın hikâye anlatımında, manzum ve nesir tarzı olan *Gülistan* adlı eserde nasıl işlendiğini ortaya koymaktır.

Araştırma Modeli

Araştırma çerçevesinde öncelikle ayrıntılı bir kaynak taraması yapılmış, içerik analizi yöntemiyle ilgili başlıklar belirlenmiştir. “*Sadi Şirazi’nin ‘Gülistan ‘Adlı Eserinde Esmâ’ül Hüsna*” başlıklı çalışmada çevirisi Osman Koca (2016) tarafından hazırlanan “*Bostân ve Gülistân*” adlı eserden “*Gülistan*” bölümü esas alınmıştır. Bu eserden hareketle tarama ve tasnif yöntemleriyle eserde Esmâ’ül Hüsna’da yer alan isimler tespit edilmiştir. Esmâ’ül Hüsna alfabetik sıraya göre verilmiştir. Esmaların yer aldığı metinler örneklerle gösterilmiş ve metinlerinin yanına buldukları sayfanın numarası verilmiştir.

Evren ve Örneklem

Sadi Şirazi “*Bostân ve Gülistân*” adlı eserinin “Gülistan” bölümünde *Esmâ’ül Hüsna*’lardan en fazlası Allah ismi kullanmıştır. Allah ismi 130 yerde geçmektedir. *Esmâ’ül Hüsna*’lardan Rab ismi 10 yerde, Rezzak ismi 9 yerde ve Rahman - Rahim isimleri de 7 yerde geçmektedir. Sadi Şirazi *Gülistan*’da doksan dokuz *Esmâ’ül Hüsna*’dan yirmi dokuz ismi, farklı sayılarda kullanmıştır. *Gülistan*’da tesbit edilen Esmâ’ül Hüsna’lar Tablı.2.2 de görüldüğü gibi veriler elde edilmiştir.

Tablo 2.2: *Gülistan*da Esmâ’ül Hüsna

Esma'ül Hüsna	Adet	Esma'ül Hüsna	Adet
Allah	130	Mümit	4
Afiv	2	Müntekim	3
Alim	3	Mü'min	1
Aziz	2	Rab	10
Adl	1	Rakib	1
Basir	2	Rahman – Rahim	7
Ber	4	Rezzak	9
Cebbar	1	Samed	2
Hakim	1	Şafi	1
Hadi	1	Şekur	8

Halık	2	Tevvab	2
Kahhar	2	Vahid	2
Kerim	3	Vekil	1
Latif	3	Veli	1
Musavvir	1		

Kaynak: Bostân ve Gülistân, Osman Koca (2016), Gülistan bölüm.

Veri Toplama Araçları

Gülistan adlı eseri sekiz bölüm, bir ara bölüm, giriş, İslam sultanlarının güzel sıfatları, Kitabın yazılış nedeni, Büyük Emir Ebu Nasr Oğlu Fahreddin'in Vasıfları, Hizmette kusurdan dolayı bir köşeye çekilmenin sebebi, Kitabın sonu başlıklarından oluşmaktadır. Çalışma Gülistan adlı eserdeki tüm içerikleri kapsamaktadır. Sekizinci bölüm ve ara bölümün dışındaki diğer yedi bölüm hikayeler şeklinde devam etmektedir. Bu hikayeler içinde kullanılmış olan Esmâ'ül Hüsna'lar bulunmaktadır. Sultanların Adetleri bölümünde 41 hikaye, Dervişlerin Ahlakı bölümünde 47 hikaye, Kanaatkâlığın Faziletleri bölümünde 29 hikaye, Sükutun Faydaları bölümünde 14 hikaye, Aşk ve Gençlik bölümünde 21 hikaye, Düşkünlük ve İhtiyarlık bölümünde 8 hikaye, Terbiyenin Önemi bölümünde 18 hikaye bulunmaktadır. Bu eser içinde bulunan bölüm ve başlıklardan elde edilen veriler çalışmamızda kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Gülistan kitabında Sadi Şirazi 210 adet yerde Esmâ-i Hüsnâ kullanmıştır. Gülistan adlı kitap da bölümler içinde 178 adet hikaye vardır. Hikaye başına birden fazla Esmâ-i Hüsnâ kullanmıştır. Hayatının son bölümünde tasavvufa yönelmiş olan Sadi Şirazi, Gülistan kitabını yazdığında tasavvufa yönelmemiş olmasına rağmen inanç değerlerinin öğelerini yazılarında ciddi bir oranda kullanmıştır. Medeniyet ve kültür inşasında beslendiği kaynaklar dini değerleri içinde bulunduran bir kaynaktır. Hikayelerinin ve sözlerinin desteğini dini inanca bağlı esmalarla güçlendirdiği ve pekiştirdiği görülmektedir. Kullanmış olduğu esmalar hikayelerin ve sözlerinin kabulünü kolaylaştırmış ve benimsetmiştir. Topluma ve muhataplarına dersini ve sözünü hikayeler üzerinden vermiş olan Sadi Şirazi dönemin dirayetli yöneticilerinden kendisine gelecek tepkilere de mani olmuştur.

Bulgular

Esmâ-i Hüsnâ'nın doksan dokuz isim olduğunu belirten hadis-i şerifte Peygamberimiz şöyle buyurmaktadır: "Muhakkak ki Allah'ü Teâlâ'ya mahsus olarak doksan dokuz isim vardır. Her kim bu doksan dokuz ismi ihsâ ederse Cennete girer, sonsuz saadete ulaşmış olur" (Buhârî, "Da'avat", 68). Bu hadis Ebû Hureyre'den günümüze ulaşmıştır.

Afûv¹³⁹ - Gaffâr-Gafûr

¹³⁹ Esmâ'ül Hüsnâ'ların manaları Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinden alınmıştır.

Afv, hiçbir Şey bırakmadan günahları affeden demektir (Topaloğlu,1995: 414-415). Allah yarattıklarını rahmetiyle öyle kuŐatmıŐtır ki Őeytan bile o rahmete mit bağlamakta, affa nail olmak için piŐman olmak ve tövbe etmek gerekmektedir. Allah'ın kullarına ait günahların izlerini tamamen yok etmesi, Yazıcı meleklerine amel defterlerinden sildirmesi, kıyamet günü bu günahların hiç hatırlanmaması, kullarının mahcup olmaması için onlara da unutturması, suçun izlerinin insana zarar vermemesi için silmesi ve günah yerine sevap yazması olarak da yorumlanmaktadır (Yıldırım, 2000: 442). Afv isminin geçtiği ayetlerde Allah, kullarının günahlarını ve hatalarını affettiğini ifade ederek kendisinin sadece günahları ve hataları cezalandıran değil, aynı zamanda affeden bir varlık olduğunu ortaya koymuŐtur. Ayrıca Gafur ve gaffar ismi de mağfireti çok, pek çok olan demektir. Gafûr ismi kulunun hata ve kusurlarını ortaya koyup onu rezil etmeyen demektir. Gaffar isminde bu durum hat safhaya ulaşmıştır. Allah teala gafr ismiyle insanın günahlarını melekut aleminden gizler. Gaffar ismiyle melekut alemine gizlenen kusur, kabahat kişinin kendisine de unutturulur. Afv ismiyle tüm günahlar tamamen silinir. Sa'di Şirazi Gülistan 'da Afv ismini 2 yerde kullanmıştır.

Gülistan eserinde dervıŐlerin ahlakı bölümündeki afv ismi Şöyle geçmektedir:

Kabe'nin giriŐinde yüzü çakıl taşlarına sürülü olduğu halde; 'lahi beni affet!'
Affetmeyeceksen kıyamet günü gözlerimi al ki, iyilerin karŐısında mahcup olmayayım'' diye
ağlayan Abdlkakir Geylani'yi gördüm.

Her seher vakti rzgr esince

Aczimi bilerek yüzümü toprağa sürüp

Seni unutmayan bu kulunu,

Allah'im sen de hatırlıyor musun diyorum. (272s/2)

Sad Bağdat Mstansırıyye Medresesi'nde hocalık yapan İbnü'l-Cevz ile Bostân'da kendisinden söz ettiği Őehbeddin es-Sühreverdi'den etkilenmiŐtir. Ayrıca Sadî'nin Şeyh

Abdulkâdir-i Geylânî'nin (ö.561) talebesi olduğu da iddia edilmiştir. 14 defa Hacca gittiği, Rum ve Hint taraflarında cihat ettiği söylenmektedir.(Kaska,2019: 122). Sa'dî Kabe'de Abdülkadir Geylani'yi yüzü çakıl taşlarına sürülü olduğu halde Allah'tan af ve bağışlanma isterken gördüğünü söylemiştir. Bu hikayede '*İlahi beni affet!*' derken Afüv ismi kullanılmıştır.

Hemedan hakimi uygunsuz davranışlar içindeymiş... Sultan hakimi nezaketle uyandırıp 'Güneş doğdu, kalk' demiş. Hakim durumu fark edip 'hangi taraftan?' diye sormuş. Sultan 'Doğu'dan deyince, hakim hemen oracıkta secdeye kapanıp 'Allah'a şükür! Tövbe kapısı güneş batıdan doğmadıkça kapanmaz' hadisi hükmünce henüz kapanmamış'' deyip 'Ey Allah'ım! Senden af diliyor ve tövbe ediyorum'' diye dua etmeye başlamış. (346s/5)

Allah(c.c) insanlardan günah işleyenlere karşı değil insan olma vasfına sahip herkese karşı affedicidir. Allah'ın affi bütün kullarını ilgilendirirken mağfireti günahkar kullarını ilgilendirir. Affi mağfiretinden daha mükemmel olup kınanmayı hatırlatacak hiçbir kayıt bırakmadan gidermektir. Sadî aşk ve gençlik bölümünün yirminci hikayesinde Hemedan hakiminin yanlış davranışı nedeniyle '*Ey Allah'ım! Senden af diliyor ve tövbe ediyorum''* derken 'Afüv' ismini kullanmıştır.

Alîm

Allah Teala Alîm, her şeyi hakkıyla bilen demektir. Allah olmuşları bildiği gibi olanı ve olacakları da açık bir şekilde bilir. İnsan Allah'ın kendisine bildirdiği kadarını bilir, onun bilgisi Allah'ın izniyledir. İnsanların görmesi ve duyması da bilgisi gibi sınırlıdır. Gülistan'da Alîm ismi 3 (261s/1, 284s/ 2, 299s/2) yerde geçmektedir.

Kusurları bilinmesin diye odalarına kapananlar,

Halkın bunları sağa sola yaymasından korkarlar.

Kapanmak ve kapatmak aldatır zira,

Gaybı bilen gizliyi de bilir açığı da. (284s/2)

Sadî insanların kusurlarının bilinmemesi için gizli davrandıklarını ancak alemlerin Rabbi olan Allah'a hiçbir şeyin gizli kalmadığını dervişlerin ahlakı bölümünün yirmi üçüncü hikayesinde '*Gaybı bilen gizliyi de bilir açığı da.*' diyerek Alîm ismini kullanmıştır.

Allah- Alî

Allah, varlığı zorunlu, tüm övgülere lâyık yaratıcının özel kapsamlı adıdır. Allah, kâinatı yaratıp yöneten, idare eden, âlemlerin ve 'dîn gününün sahibi' olan bildiğimiz ve bilmediğimiz, gördüğümüz ve göremediğimiz, tüm övgülere ve ibadet edilmeye layık olan Yüceler Yücesi Rabbimizin, 99 isminin bütün özelliklerini kendinde toplayan ismidir. Her bakımından en yüce, büyük üstün olan demektir (Tatlısı, 2019: 10-19). Allah ezeli yani varlığının başlangıcı yoktur. Varlığı devamlıdır, sonsuzdur çünkü yaratılmamıştır. Hiçbir şey yokken, yine O vardı. Allah'ın ilmi, kudreti ve iradesi ve diğer sıfatları da sonsuz, sınırsızdır. O her şeyi, herkesi her an bilir ve görür. Allah'ın Müslümanlarca bilinip söylenen doksan dokuz ismi vardır. Bu isimler, Allah'ı bilip tanımaya ve O'nu daha iyi anlamaya vesile olur.(Yıldırım, 2007:39). *Gülîstan*'da Allah ismi azamı 130 yerde geçmektedir.

221s/Giriş/4, 222s/Giriş/5, 223s/Giriş/2, 224s/İslam Sul.Güzel Huyları /2, 225s/ İslam Sul.Güzel Huyları /5, 227s/Kitabın Yazılış Nedeni/1, 229s/Kitabın Yazılış Nedeni/1, 230s/Büyük Emir Ebu Nasır Oğlu Fahrettinin Vasıfları/3, 233s/Hizmette Kusurdan Dolayı Bir Köşeye Çekilmenin Sebebi/2, 236s/1/1, 237s/1/1, 238s/1/1, 240s/1/1, 246s/1/1, 254s/1/2, 255s/1/1, 256s/1/3, 260s/1/3, 261s/1 /1, 264s/1/2, 267s/ 1/2, 271s/2/1, 272s/2/2, 274s/2/1, 275s/2/3, 278s/2/3, 280s/2/3, 285s/2/2, 286s/2/3, 288s/2/1, 293s/2/1, 294s/2/1, 297s/2/3, 299s/2/2, 301s/3/1, 302s/3/1, 304s/3/1, 307s/3/1, 312s/3/1, 313s/3/1, 316s/3/1, 327s/4/1, 328s/4/2, 29s/5/1, 332s/5/1, 335s/5/1, 346s/5/1, 350s/6/1, 354s/6/1, 356s/7/1, 361s/7/1, 362s/7/2, 368s/Ara Bölüm/2, 369s/Ara Bölüm/1, 370s/Ara Bölüm/3, 373s/Ara Bölüm/6, 374s/Ara Bölüm/1, 378s/8/1, 379s/8/1, 380s/8/1, 385s/8/1, 387s/8/1, 388s/8/2, 392s/8/8, 393s/8/5,394s/8/2, 395s/8/2, 397s/Kitabın Sonu/2, 398s/Kitabın Sonu/1.

Bu bölümlerde Sadi Şirazi Allah'ın yüceliğinden, büyüklüğünden, duaları kabul edişinden bahsetmektedir.

''Bir hadis-i şeriflerinde Peygamberimiz: ''Günahkâr bir kul, kabul edilmesi umuduyla tövbe elini açıp da Yüce Allah'ın makamına kaldırsa, fakat Yüce Allah ona bakmasa, o kul da bunun üzerine ümit kesmeyip tekrar el açsa, fakat Yüce Allah ona yine bakmasa, o kul nihayet yine yalvarıp inleyerek Yüce Allah'ı çağırsa, bu kez Yüce Allah meleklerine seslenerek, ''Ey meleklerim benden başka ilahı bulunmayan kulumdan ben utandım, duasını kabul ettim, istediğini verdim. Zira kullarımın yalvarıp yakarmasından beni daha çok mahcup edecek bir başka şey yoktur.'' diye buyurmuşlardır.

Hüdanın keremini, lütfunu gör ki,

Kul günah işliyor ama O, utanıyor.(222s/ Giriş)

''Biri Allah'ın vasfını bana soracak olsa

Ben âşık'ım, O ise benzersiz, derim

Başka ne söyleyebilirim ki!

Sevgilileri için ölen âşıklar, nasıl dile gelir! (223s/Giriş)

Sadi Şirazi, bir hadis-i şerifle Yüce Allah'ın tövbe ve duaları kabul ettiğini açıklamıştır. Ayrıca âşıkların sevdikleri için can verdiğini (adadığını), kendisinin de Allah'a âşık, Allah'ın benzersiz olduğunu ifade etmiş ve 'Allah' ismini kullanmıştır.

''Ey Allah'ım! Okunan ayetler hürmetine Müslümanların faydasına O sultanın ömrünü uzat. Yaptığı iyiliklerin ecrini kat kat ver. Sevenlerinin, velilerinin derecesini yücelt. Düşmanlarını ve kalpten kin besleyenlerini kahrınla yok et.'' (225s/Giriş)

Sadî Şehzade Sa'd bin Ebu Bekir'e dua ederken 'Allah' ismini kullanmıştır. Allah'tan Şehzadeyi sevdiklerinin velilerinin derecesine yükseltmesini onun ömrünü uzatıp bereketlendirmesini, iyiliklerinin karşılığını fazlasıyla vermesini dilemektedir.

Vezirin biri, Zinnun-ı Mısri ile görüşerek'' Bana yardım et ne olursun'' dedi, ''gece gündüz saray işleriyle meşgulüm. Sultanın iyiliğini umuyorsam da bana gücenip azarlamasından çekiniyorum.''

Zinnun ağlayarak cevap verdi:'' Ben, senin sultandan korktuğun gibi Allah'tan korksaydım şayet, şimdi doğrular zümresinde olurdum.''

Zorluk ve rahatlık olmasaydı

Derviş çoktan göğe uçardı,

Vezir sultandan korktuğu gibi

Allah'tan korksaydı

Melek olup göğe çıkardı.(264s/1)

Sadî sultanların adetleri bölümünün yirmi dokuzuncu hikayesinde gerçek korkulacak merciinin Allah olduğunu ifade ederken 'Allah' ismini kullanmıştır. İnsanın yaratıcısına yönelmesi, ondan çekinmesi, kulluğunu layıkıyla yerine getirmesi doğru yolda bulunması demektir. Sadî Allah'tan korkan melekler gibi günahsız olur ve göğe yükselirdi diyor.

'Kardeş! Dünya kimseye kalmaz

Gönlünü Allah'a ver de kurtul.

Dünya mülküne aldanma sakın.

Çünkü senin gibi nice kişiler beslemiş,

Fakat sonunda öldürmüştür onları.

Madem temiz olan ruh çıkıp gidecek

Ha taht üzerinde ölmüşsün, ha toprakta! (236s/1)

Sadî sultanların adetleri bölümünün ilk hikayesinde dünya mülkünün ve hayatının gelip geçici olduğunu, Allah’a dayanıp bağlanmak gerektiğini anlatırken ‘Allah’ ismini kullanmıştır. Tek gerçeğin Allah’tan gelip yine O’na dönüş olduğunu, dünya nimetlerine tamah edilmemesini tavsiye etmektedir.

“Mağrip’ te suratsız, acı sözlü, aksi, kırıcı, dilenci kılıklı Allah’tan korkmaz bir öğretmen gördüm. Kaşları o kadar çatıktı ki, onu gören Müslümanın işi yolunda gitmezdi. Okuduğu Kur’an kalpleri karartır, öğrencilerini baskı altında inletirdi. Kiminin sağ yanağına tokat atar, kimini acımasızca falakaya yatırır. Nihayet bir gün kötülüklerinin bir kısmını anlayan veliler tarafından sille tokat dövülüp kovulduğunu duydum.

Yerine yumuşak huylu, uysal başlı, dindar, kalp kırmayan, gerekmedikçe, konuşmayan melek huylu bir başka öğretmen geldi. Öğrenciler, ilk öğretmenlerinin sakinliğinden faydalanıp bir zaman sonra onu dinlemediler, oyun peşinde koştular, yazı tahtalarını birbirlerine fırlattılar.

“Öğretmen eğer bilmezse azar, Öğrencisi çarşıda uzuneşek oynar.”

“İki hafta sonra o okula gittim. Baktım ki eski öğretmen zorla razı edilip geri gelmiş. Bu duruma çok üzülüp ‘Yine İblis’e meleklere hoca yapmışlar’’ dedim. Bu sözümü duyan güngörmüş bir yaşlı gülerek ‘İşitmedin mi?’ dedi ve şu beyti okudu:

Bir sultan, çocuğunu okula verdi;

Gümüş yazı levhasını sırasına bıraktı,

Levhada altın harflerle şunlar yazılıydı;

Öğretmen dayağı, baba sevgisinden iyidir.” (357s/7)

Sadî terbiyenin önemi bölümünün dördüncü hikayesinde “*Mağrip’te suratsız, acı sözlü, aksi, kırıcı, dilenci kılıklı Allah’tan korkmaz bir öğretmen gördüm’* derken Allah ismini kullanmıştır. Sadî eğitimcide bulunması gerekli özelliklerin bazılarında bahsetmiştir. Örneğin güler yüzlü, tatlı dilli, sevecen, çocukların dilinden anlayan, giyimine dikkat eden gibi özellikleri belirtmiştir. Bununla beraber eğitimin ciddiyet işi olduğunu ifade etmiştir.

Azîz

Aziz, yenilemeyen yegâne galip demektir. O’nu mağlup edebilecek hiçbir güç kuvvet yoktur. Allah izzet sahibi varlıktır. Allah hikmetiyle kötülerin cezasını erteler, bu konuda acele etmez. *Gülistan’da* Aziz ismi 2 yerde geçmiştir.

Gönül borcumuz, minnet buyruğunu elinde tutan ve nimetlerini şükreden kullarına ayıran, aziz ve yüce Allah’adır. (221s/Giriş)

Kullarına sınırsız nimet veren Allah’tır. Kul verilen nimetlere teşekkür etmeli, nankörlük etmemelidir. Allah’ın nimetleri saymak bitirilemez. Nimeti verene teşekkür borcumuz olduğu gibi bunu anlayarak teşekkür etmekte nimete kavuşmaktır. Bununla ilgili Sadî Şirazi giriş bölümünde Allah’ın ‘Aziz’ ismini kullanmıştır.

İsmi aziz ve yüce olan Allah’ın yardımıyla Gülistan kitabı tamamlandı.(397s/Kitabın sonu)

İnsanlardan bazıları Allah’ın keremiyle bir makama, bir güce sahip olabilir. Sadî de kitabını Allah’ın inayetiyle tamamlayarak bir makama ulaşmış ve şükür için ‘Aziz’ ismini kullanmıştır.

Basîr – Cebbar - Rab

Basîr, her şeyi her ne şartta olursa olsun en iyi gören anlamındadır. Allah aletsiz ve şartsız olarak, gizli ve aşikâr her şeyi görendir. Cebbar, iradesini her durumda yürüten, yaraları sarıp dertlere derman olan, iyileştirendir. Kullarının hallerini ıslâh edip tövbeye götüren, dilediğini yaptırmaya gücü yeten Allah'tır. *Gülîstan*'da Basîr ismi 2(370s/Ara Bölüm 393s/8), Cebbar ismi 1 (393s/8) yerde geçmektedir.

Yüce Allah görür ve örter. Komşuysa görmez, haykırır.

Allah'a sığınırız! İnsan gaybı bilseydi,

Kimse bir daha gün yüzü göremezdi. (393s/8)

Hiçbir şey Allah'ın görmesini engelleyemediği gibi O'ndan uzakta olamaz. Sadî sohbet adabı bölümünde "Yüce Allah görür ve örter" cümlesinde Allah'ın Basîr ve Cebbar isimlerini, sığınılan makam olarak da 'Rab' ismini kullanmıştır.

Ber

Ber, iyilik eden, vaadini yerine getiren demektir. *Gülîstan*'da Ber ismi 4(374s/7, 375s/8, 378s/8, 394s/8) yerde geçmiştir.

Senin insanoğluna ettiğin iyiliği

Baba kendi oğluna etmemiştir,

Allah tüm dünyaya iyilik istedi,

Ve rahmetiyle seni sultan eyledi. (374s/7)

Sadî Şirazi, zenginlik ve yoksulluk hakkında Sadî'nin iddiacıyla tartışması bölümünde Sa'd bin Ebu Bekir'e övgülerde bulunmuş 'sen nasıl insanlara iyilik istediysen Allah'ta senin için iyiliği istedi' derken Ber ismini kullanmıştır.

Musa(a.s), Karun'a öğüt verdi: 'Rabbinin sana bağışladığı iyiliği sen de insanlara dağıt!'' Ama Karun onu dinlemedi ve sen de başına gelenleri duymuşsundur. (375s/8)

Sadî Allah'ın nimetlerinin iyilik olduğunu, insanın buna şükretmesi gerektiğini ifade etmiştir. İyiliğinde cömert davranmak, infak etmek olduğunu ifade için Ber ismini kullanmıştır.

Hâkim – Adl - Hâdi

Hâkim, bütün emirleri ve işleri yerli yerinde olan; adl çok adaletli olan; Hâdi yol gösteren, hidayete erdiren; müzill alçaltan, zillet veren demektir. *Gülistan*'da Hâkim, Adl, Hâdi isimleri 1(393s/8) yerde geçmektedir.

Allah dostlarının karanlık gecesi

Aydınlık gün gibi parıldar

Bağışlayan Allah bağışlamadıkça

Bilek gücüyle huzur olmaz

Senden kime şikayet edeyim

Tek hakim sensin daha yücesi yok

Hidayet ettiğin yoldan çıkmaz

Yoldan çıkardığın iflah olmaz. (393s/8)

Allah bağışlamadıkça, hidayet etmedikçe, karanlıklardan aydınlığa çıkarmadıkça kimsenin buna gücünün yetmeyeceğini ifade için Sadi Hâkim, Adl, Müzill isimlerini kullanmıştır.

Hâlık

Hâlık, her şeyi takdir ve tayin ettikten sonra gereği gibi yaratan demektir. Gülistan'da Hâlık ismi 2 (362s/ 7, 395s/8) yerde geçmektedir.

Neticede on gümüşe aldığın kölene

Sakin eziyet edip onu incitme,

Onu sen yaratmadın ya! (362s/7)

Sadî, terbiyenin önemi bölümünde on beşinci hikayede ‘*onu sen yaratmadın ya!*’ derken yaratanın sadece Allah olduğunu Halik ismiyle ifade etmiştir.

Kahhar

Kahhar, mahlukata galip ve hakim demektir. Bütün varlıkları emir ve iradesi altında döndüren; zülmedenleri, nankörlük edenleri öldürüp, onları aşağı etmekle dünyada cezalandıran; âhirette kâfirlere ebedî ceza veren; günahkâr müminleri, af ve mağfiret etmezse geçici olarak azâb eden, cezalandıran demektir. Gülistan'da Kahhar ismi 2 (378s/8/1, 392s/8/2) yerde geçmektedir.

Dünya terbiyesiyle yola gelmeyen ahiret azabına tutulur. Zira Allah ‘‘Biz onlara büyük azaptan önce elbet dünya azabını tattıracağız.’’ diye buyurmuştur. (392s/8/2)

Kötüyü öldüren kimse, halkı onun belasından, onu da Yüce Allah'ın azabından kurtarmıştır. (378s/8/1)

Allah'ın rahmeti ve mağfireti, affetmesi olduğu gibi azabı da vardır. Sadî kötü kimseyi öldüren kişi halkı kötünden kurtardığı gibi kötü olanı da kötülük yapmaktan kurtarmıştır derken Kahhar ismini kullanmıştır.

Kerim – Musavvir - Latif-Rab

Kerim, faziletin her türlüüne sahip olan, ihsânı bol, sonsuz cömert olandır. Kudreti, gücü var iken affeden, sözünü yerine getiren, vermesi ve ihsanı, lütfü bol olan, ümit edilenin üstünde olan, ne kadar verdiğini ve kime verdiğini hesap etmeyen, kendisine sığınanı koruyan ve isteyeniyi zenginleştiren, Allah'tır. Gülistan'da Kerim ismi 3(299s/2, 375s/Ara Bölüm 378s/Ara Bölüm) yerde geçmektedir.

Ben ki cömert olan Allah'ın kulu,

İlahi nimetin biricik vergisi,

Hünerim olsa da olmasa da bir,

Lütuftur Allah'tan tek dileğim,

Sunacak bir şeyim ibadetim

Yoksa da Rabbim işini bilir,

Zira ancak yaşlanmış kölelerin

Özgür kalması adettendir.

Ey kainatı süsleyen Yüce Allah 'ım!

Şu yaşlı kulunu bağışla. (299s/2)

Sadî Allah'ın cömert, kerim, kullarına çeşitli faydalar ulaştıran latif, işini bilen Rab ve her şeye en güzel şeklini veren musavvir olduğunu ifade etmiştir. Allah dilediğine istediği şekilde bol bol verir. Vermek onun şanındandır.

Latif

Latif, yaratılmışların ihtiyaçlarını en iyi bilip karşılayan demektir. *Gülistan*'da latif ismi 3 (231s/Büyük Emir Ebu Nasır Oğlu Fahrettin'in Vasıfları, 283s/2, 299s/2) yerde geçmektedir.

İlahi lütuf, günahlar içinde kaybolmuş bir kişinin yoluna ışık tutup, onu gerçek dervişlerin arasına soktu. Dervişlerin güzel sözleri, hayırlı nefesleri kötü huylarına set oldu, elini arzu ve isteklerinden çekti. Halkı arkasından çekiştiren birkaç boş boğaz, adamcağız hakkında "Ona eskisi gibidir. Bakmayın böyle görüldüğüne diyerek iftiraya başladılar:

Tövbeyle azaptan kurtulmak mümkünken

Halkın dilinden kurtulmak ne mümkün! (284s/2)

Sadî Allah'ın kullarının faydasına olanları bol bol verdiğini, günahkâr kulunu affedip hidayete, doğruya ulaştırdığını ifade ederken halkın çok acımasız ve ön yargılı davrandığını ifade etmiştir. Allah hayırlara ulaştırandır.

Mümit

Mümit, canlıların ölümünü yaratan demektir. *Gülistan*'da Mümit ismi 4(236s/1, 246s/1, 271s/2, 380s/8) yerde geçmiştir.

'Ey Allah 'ım! İşte eşiğinde yüzüm. İster öldür, ister bağışla.'(271s/2)

Her canlı için ölüm kaçınılmazdır. Hayatı veren de alanda Allah'tır. Allah yarattığı varlıklar için bir ömür bir de ecel tayin etmiştir. Sadî '*ister öldür, ister bağışla*' derken mümit ismini kullanmıştır.

Müntekim

Müntekim suçluları hak ettikleri şekilde cezalandıran demektir. *Gülistan*'da Müntekim ismi 3(296s/ 2, 356s/7, 373s/Ara Bölüm) yerde geçmektedir.

Yol arkadaşın tek başına

Koşuyorsa yoldaşın değildir.

Sana gönül bağlamayana

Sen de gönül bağlama

Akrabandan birinin şayet

Allah korkusu yoksa

Bağlarını koparman onu

Sevmenden daha iyidir. (296s/2)

Sadî dervişlerin ahlakı bölümünde kırk üçüncü hikâyede akraba da olsa Allah korkusu taşımayanlardan uzak durulması gerektiğini ifade ederken Müntekim ismini kullanmıştır.

Mağrip'te suratsız, acı sözlü, aksi, kırıcı, dilenci kılıklı Allahtan korkmaz bir öğretmen gördüm. Kaşları o kadar çatıktı ki, onu gören Müslümanın işi yolunda gitmezdi. Okuduğu Kuran kalpleri karartır, öğrencilerini baskı altında inletirdi. (356s/7)

Müslümanın eğitimcinin ahlakının ve davranışlarının nasıl olması gerektiğinden bahseden Sadi Müntekim ismini kullanmıştır.

Rab

Rab, terbiye eden, gözetip koruyan, nimet veren, ıslah edip geliştiren, mâbud demektir. Gülistan'da Rab ismi 10 (246s/1/1, 257s/1, 271s/2, 299s/2, 351s/ 6, 359s/7, 363s/7, 368s/ara Bölüm 307s/3, 375s/8, 393s/8, 397s/Kitabın sonu) yerde geçmektedir.

Ana karnında bir cenin iken,

Rabb'in seni asla unutmadı.

Sana ruh, akıl, beden, düşünce

Görüş, bilgi, anlayış, güzellik ve huy verdi.

Hepsi de birbirinden hünerli

Eline on parmak, omzuna iki kol dizdi.

Ey cimri insan! Bunlara rağmen

Rabb'in rızkını unutacak mı sanıyorsun! (359s/7)

Allah'ın nimetlerinin çeşitliliği gösterilmiş hepsinin birbirinden önemli ve farklı olduğu da ifade edilmiştir. Rab insana cömert davrandığı halde insan cimridir. Buna rağmen Allah nimetlerini eksiltmez, canlıların rızkını temin eder.

Rahman - Rahim

Rahman, acıyan, esirgeyen, sonsuz merhametiyle lütuf ve ihsanda bulunan, "Dünyada dost olsun düşman olsun, lâıyık olsun olmasın, mümin olsun kâfir olsun bütün yaratıklara rızık

ve sayısız nimetler veren; Rahîm ise müminlere rahmetiyle muamele eden demektir. Rahim ahirette yalnız Müslümanlara acıyandır. *Gülistan*'da rahman-rahim ismi 7(271s/2, 281s/2, 299s/2, 374s/Ara Bölüm, 392s/8, 393s/8) yerde geçmektedir.

Kâbe'nin eşiğine başını koymuş, ağlayarak 'Ey bağışlayan, ey esirgeyen Rabbim! Sen zalim ve cahillerin sana hakkıyla kulluk edemediğini bilirsin'' diye dua eden dervişi gördüm. (271s/2)

Sadi insanın Allah'a layıkıyla kulluk etmediğini, bu anlamda kendilerine de zulmettiklerini, cehalet içinde olduklarını buna rağmen Allah'ın affeden bağışlayan varlık olduğunu ifade etmiştir.

Rakîb

Rakîb, bütün varlıkları kollayıp gözeten demektir. *Gülistan*'da Rakîb ismi 1 (221s/ Giriş) yerde geçmektedir.

Ey gizli hazinesinden putperestlere, kâfirlere rızık veren Rezzak!

Düşmanlarını bile gözetir iken dostlarını nasıl mahrum bırakırsın! (221s/Giriş)

Sadi Allah'ın yarattığı varlıkları koruyup gözettiğini, düşmanlarını gözeten varlığın dostlarını asla mahrum bırakmayacağını belirtmiştir.

Rezzak

Rezzak, bedenlerin ve ruhların gidasını yaratıp veren; vehhab karşılık beklemeden bol bol veren; muğni mal mülk veren, zengin kılan; basıt dilediğine bol rızık veren demektir.

Gülistan'da Rezzak ismi 9 (221s/Giriş, 307s/3, 308s/3, 355s/7, 59s/7, 370s/Ara Bölüm, 373s/Ara Bölüm, 375s/8, 387s/8, 388s/ 8,394s/8) yerde geçmiştir.

Ey gizli hazinesinden putperestlere, kafirlere rızık veren Rezzak!

Düşmanlarını bile gözetir iken dostlarını nasıl mahrum bırakırsın! (221s/ Giriş)

Verilen metinde Sadî Allah'ın kafir - müslüman, hayvan-bitki gibi ayrımlara tabi tutmadan tüm canlıları rızıklandığını ifade etmek için Rezzak ismini kullanmıştır.

Giyeceği olmadığından kumun içinde gizlenen bir yoksul Hz. Musa'yı görünce , ' Ey Musa! Benim için Rabbine dua et de yetiyecek kadar rızık versin!' dedi. Hz. Musa dua etti. Yüce Allah yetiyecek kadar dünyalığını yoksula ihsan etti. Aradan birkaç gün geçince Musa, adamı tutsak bir halde görüp çevresini saran kalabalığa ; ' Burada ne oluyor? Diye sordu. 'Bu adam şarap içip kavgada birini öldürmüş. Kısas için götürüyorlar ' diye cevap verdiler.

Miskin kedinin şayet kanadı olsaydı,

Dünyada serçe yumurtası bırakmazdı.

Öküzdeki boynuzlar eşekte olsa

Kimse yanaşamazdı yanına,

Makam ve güç kazanan acizler,

Acizlerin bileğini büker.

Musa, bu olaydan sonra rabbine niyaz edip şu ayeti okudu: 'Allah kullarına haklarından fazla rızık verseydi, yeryüzünde bozgunculuk yaparlardı.(307-308s/3)

Sadî rızkı verenin Allah olduğunu, Allah'ın kullarına rızkını belli ölçüde verdiğini bunun da insanın hayrına olduğunu ifade etmiştir. Nimetlerin değerini bilmek şükretmek, ona göre davranmak ve paylaşmaktır. Allah her şeyi en doğrusuyla bilir, faydalı olacak şekilde yaratır.

Bir şeyhin, yetiştirdiği müridine şöyle dediğini duydum: ' İnsanlar rızka bağlandıkları kadar, rızık sahibine de bağlansalardı yaratılışça meleklerin üstüne çıkarlardı' (359s/7)

İnsan doğrudan ayrılmaya yanlışa yönelmeye meyillidir. Her şeyin yaratıcısı ve rızık veren Allah'tır. Sadî insanların rızka bağlandığı kadar rızkı verene bağlanmadıklarını belirtmiştir.

Ey rızkı peşinde koşan! Yorulma, rızkın seni bulur. Ey eceli gelmiş insan! Kaçma ecelin seni bulur.

Rızkın için ister çabala ister otur,

Allah sana bir şekilde ulaştırır.

Aslanın kaplanın ağzına da girsen

Seni ancak ecelin geldiyse yerler. (387s/8)

Sadî rızkı verenin Allah olduğunu, rızkın kişiyi bulacağını ecelden kaçılmayacağını belirtmiştir. Kişiyi düşen sebepler peşinde koşmak tedbir almaktır.

Samed

Samed, hiçbir şeye muhtaç olmayıp her şeyin kendisine ihtiyaç duyduğu yegâne galip demektir.

Gülistan'da Samed ismi 1 (368s/Ara Bölüm) yerde geçmektedir.

Zenginlerin kulluğu Allah'a daha yakındır. Zira onların geçim derdi yoktur. Rızık endişesi duymadan, gönül sıkıntısı çekmeden, huzurlu bir kalple Allah'a yönelirler. (368s/Ara Bölüm)

Sonsuz kudret ve nihayetsiz rahmet sahibi olan Allah samed'dir. Doğanın buluttan su içmesi balıkların denizin dibinde hayat sürmesi mahlukatın rızıklanması samed isminin bereketiyledir. İster zengin ister fakir her varlık Allah'a muhtaçtır. Sadi bu metinde Samed ismini kullanmıştır.

Şafi

Şafi, hastalara, gönüllere şifa veren demektir. Gülistan'da Şafi ismi 1(323s/6) yerde geçmektedir.

Zengin olduğu kadar cimri bir adamın hasta bir oğlu vardı. İyiliğini isteyenler, ona; 'oğlun için ya Kur'an hatmet ya da kurban kestir. Umulur ki Allah şifa verir 'dediler.

Kalplere ve bedene şifa veren Allah'tır. Bu anlamda metinde Şafi ismi kullanılmıştır.

Şekûr

Şekûr, kendi rızası için yapılan iyi şeyleri daha güzeli ve daha ziyadesiyle karşılayan demektir.

Gülistan'da Şekûr ismi 8(273s/2, 301s/3, 303s/3, 319s/3, 346s/5, 351s/6, 373s/Ara Bölüm 375s/8) yerde geçmektedir.

Mısır'da biri ilim tahsil etmek, diğeri mal kazanmakla meşhur iki beyzade vardı. Biri asrın en büyük din bilgini, diğeri Mısır'a Maliye Bakanı oldu. Bir gün zengin olanı, yoksul kardeşine küçümseyici bir gözle bakıp'' Ben gücümle saltanata ulaştım. Sense aklınla miskin kaldın'' dedi. Bu aşağılayıcı söz üzerine bilgin , ''kardeş'' diye ünledi, 'Allah'a ne kadar şükretsem azdır. Ben ilmimle peygamberlerin, sense malınla Firavun'la Haman'ın mirasını, yani Mısır'ı devraldın.'''

Ben ayaklar altında çiğnenen karıncayım

İğnesiyle herkesi inciten kızıl arı değilim.

Yüce Allah'a ne kadar şükretsem azdır.

İnsanları incitecek kudret vermediğinden (301s/3)

Yemek; yaşamak ve Allah'ı şükretmek içindir

Sen ise yemek için yaşadığını sanıyorsun (303s/3)

Şükür teşekkür etmek manasına geldiği gibi iyiliği iyilikle karşılık demektir. Rabbine karşı şükreden kulu rabbi karşılıksız bırakmaz. O eşi ve benzeri olmayan kerem sahibidir. Şükür lisanın zineti, ömrün bereki, kalbin safası, vicdanın cilasıdır. Şükretmesini seven kişi nimet tarafına meyletmez. Rabbine kullukla meşgul olur. 'Karınca olarak ben halimden memnunum. Çünkü kimseyi inciltmiyorum. Allah'a ne kadar şükretsem azdır' bölümünde kendisine şükredilen anlamında Şekur ismi kullanılmıştır.

Tevvab

Tevvab, tövbeleri kabul eden, kullarını tövbeye sevk eden demektir. Gülistan'da Tevvab ismi 2(222s/Giriş, 346s/5) yerde geçmiştir.

Kul için en iyisi Allah'a karşı

Kusurunu bilip af dilemektir.

Aksi takdirde hayırlı ameli olmayan hiç kimse

Hakkıyla O'na şükredemeyecektir.

Allah lafzında verilen (222s/Giriş)

Afiv isminde verilen (346s/5)

Günah işlemek insana mahsustur. Samimi şekilde günahlarından tövbe eden günah işlememiş gibi olur. Tövbe edilmediği takdirde günahların altından kalkılmaz. Elbette ki onu kabul edecek olan Allah'tır. Sadi verilen, bölümlerde Tevvab ismini kullanmıştır.

Vâhid

Vahid, bölünüp parçalara ayrılmaması ve benzerinin bulunmaması zatında benzeri olmamakta tek olan demektir. Gülistan'da Vâhid ismi 2(223s/Giriş, 394s/8) yerde geçmektedir.

Biri Allah'ın vasfını bana soracak olsa

'Ben aşık'ım, O ise benzersiz' derim

Başka ne söyleyebilirim ki!

Sevgilileri için ölen aşıklar nasıl dile gelir! (223s/Giriş)

Allah'ı birleyen ister ayağına altın dök,

İster başına hind kılıcı koy, gözünde fark etmez.

Çünkü kimseden beklentisi ve kaygısı yoktur

İşte birleyici kimse ancak bu halde olur. (394s/8)

Allah bir ve tekdir, eşsiz ve benzersizdir. İslam inancının temeli budur. Sadî Allah'a bu duygularla bağlanılmasından söz ederken Vahid ismini kullanmıştır.

Vekil - Mü'min

Vekil işleri yoluyla kendisine bırakanların işini düzelterek, onların yapabileceğinden daha iyisini te'min eden; mü'min gönüllerde iman ışığı uyandıran, kendine sığınanlara aman verip onları koruyan, rahatlatan demektir. Gülistan'da Vekil ismi 1(373s/Ara Bölüm), mü'min ismi de 2(225s/İslam Sultanının güzel vasıfları, 373s/Ara Bölüm) yerde geçmektedir

Zira Yüce Allah 'Bana güvenene ben yeterim' diye buyurmuştur (373s/Ara Bölüm)

Sadi Kur'an-ı Kerim'den bir ayetle Allah'ın güvenilecek, dayanılacak tek varlık olduğunu anlatmış bunun içinde vekil – mü'min isimlerini kullanmıştır.

Veli

Veli, yardımcı, yardım eden dost demektir. Gülistan'da veli ismi 1(270s/1) yerde geçmiştir.

Büyük İskender'e sordular: ''Doğu ve Batı ülkelerini nasıl ele geçirdin? Oysa senden önceki kralların malı - mülkü, halkı - ordusu, sayıca senden çok daha fazla idi.''

Cevap verdi; ''Allah'ın yardımıyla fethettiğim ülkeleri hiçbir zaman incitmedim. Krallarını da hep saygıyla andım''

Büyüklerin adlarını çirkince ananlara,

Bilgeler, büyük insan demezler. (270s/1)

Sadi adab-ı muaşeret kurallarından saygının önemi üzerinde durmuş Veli ismini kullanmıştır.

Sonuç

“Sadî Şirazi'nin ‘‘Gülistan’’ Adlı Eserinde Esmâ'ül Hüsna’’ adlı çalışmada varılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Sadi Şirazi ‘‘Gülistan’’ adlı ölümsüz eserini, 1258 yılında memleketine döndükten sonra kaleme almıştır. Gülistan eserinin yazılış nedeni insanlığa ve topluma faydalı olabilmektir. Bu sebeple eserde genellikle günlük hayatta karşılaşılan olaylar esas alınarak bunlardan terbiyevî ve ahlaki sonuçlar çıkarabilecek hikâye ve beyitlere yer verilmiştir (Ceyhan, 2007).

Din eğitimi ve öğretiminde kullanılan kavramların pek çoğunun soyut kavramlardan oluştuğu bir gerçektir. Dolayısıyla soyut kavramları hikâyeler yardımıyla anlatmak daha etkili ve pratik bir yoldur. Özellikle hikâyeler vasıtasıyla din eğitiminde aktarılacak istenen dini ve ahlaki değerler, hedef kitlenin zihninde şekillenerek daha kolay öğrenilip uygulanmasına sebep olmaktadır.

Bu gerçekten hareketle “Sadî Şirazi'nin ‘‘Gülistan’’ Adlı Eserinde hikâyelerde yer alan Esmâ'ül Hüsna'ların Tespiti’’ konulu çalışmada bu gerçek vurgulanmaya çalışılmıştır. İslam edebiyatı klasikleri arasında önemli bir yer tutan hikâyeleri ve veciz sözleriyle gönüllere işleyen Gülistan'ın yazarı Şirazi'nin de, eserlerini bu çerçevede ele aldığı görülmüştür.13.yüzyılda yazılmış olan bu eserdeki hikâyelerin ve veciz sözlerin verdiği mesajların halen geçerliliğini koruduğu da tespit edilmiştir. Bu nedenle Şirazi'nin Gülistan adlı eserinin din eğitiminde,

eğitimciler tarafından kullanılması hem konunun daha iyi anlaşılmasını hem de konunun etkili ve kalıcı olmasını sağlayacaktır.

Dini unsurlardan olan Esmâ'ül Hüsna'nın anlaşılıp öğrenilebilmesi için hikâyelerle anlatılmasının önemli olduğu görülmüştür. Hikâyelerle zenginleştirilmiş dini ve ahlaki içerikli hazırlanacak kitaplarda Esmaların hikâyeye yoluyla anlatılması Yüce Allah'ın zatının ve sıfatlarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Gülistan gibi klasik eserlerden günümüze uyarlanarak hazırlanacak, bol ve renkli resimli kitaplar bu konuda önemli bir ihtiyacı da karşılayacaktır.

Böylece Gülistan adlı eserde en çok Allah lafzı 130, Rab ismi 10, Rezzak ismi 9, Şekür ismi 8, Rahman-rahim ismi 7 yerde geçmiştir.

Gülistanda yukarıda verilen Esmaların dışında Afüv ismiyle Gaffâr, Gafur; Allah ismiyle Hüda, Âlî ismiyle Mecid; Ber ismiyle Fettah, Hâlik ismiyle Muîd, Mubdi; Rahman ve Rahim ismiyle Vâsi, Vehhâp; Rakib ismiyle Şehid, Mânî, Mukît; Rezzak ismiyle Vehhap, Muğni; Şekur ismiyle Selâm, Râfi; Vâhid ismiyle Kebir, Kuddüs isimleriyle ilişkilendirilebilir.

Kaynakça

- Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Alfa .
- Aybey, S. (2019). Sadî Şirazî'nin “Bostan” Ve “Gülistan” Adlı Eserlerinin Din Eğitimindeki Yeri Ve Önemi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(69): 425-437.
- Bursalı, M.N. (2011). *Ayet ve Hadislerle Esmâü'l Hüsnâ Şerhi*. İstanbul: Gayem Yay
- Ceyhan, A. (2007). Eğitim Bakımından Gülistan. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2(4): 228-247.
- Çiçekler, M. (2008). Sa'di Şirazi. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 35, ss 405-407). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Er, Harun, Fatma Ünal ve Davut Gürel (2016). “Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Aktarımı Açısından Sadî Şirazî'nin “Bostan” ve “Gülistan” İsimli Eserlerinin İncelenmesi”. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/1: 225-242.
- Feyizli,H.T.(2005).*Feyzü'l Furkan Kur2an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*.İstanbul: Server İletişim
- Güven, A. Z. (2014). Gülistan ve Bostan Adlı Esrlerin Değerler Bakımından İncelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(6): 505-517.
- Kaska, Ç. (2019). Sadi Şirazi Kimdir? *Van İlahiyat Dergisi*, 7(10): 114-136.
- Kayhan, Hatice ve Fatoş Silman (2017). Sadi Şirazi'nin Bostan Ve Gülistan Eserlerinin Yönetimsel Açidan İncelenmesi. *Turkish Studies International Periodical for the*

Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12(6): 535-546.

Koca, O. (2018). *Bostan Gülistan*, Sadi Şirazi, İstanbul:Beyan

Tatlısu, A.O.(2019). *Esmâü'l-Hüsna Şerhi*.İstanbul:Kapı

Topaloğlu,B.(1995).Esmâ-i Hüsna.*TDV İslam Ansiklopedisi*(C.11, ss. 404-418). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

Yazıcı, T. (1996). Gülistan. *TDV İslam Ansiklopedisi*(C.14, ss. 240-241). İstanbul: Türkiye

Yıldırım, H.E(2007).*Âşık Yoksul Derviş'in Şiirlerinde Dini--Tasavvufi Unsurlar* (Yayınlanmış Tez).SDÜ, SBE, Isparta.

Yıldırım, S. (2000). Afüvv. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C. 1, s. 442). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

Zavotçu, G. (2009). Sadi Düşüncesi ve etkileri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*(40), 47-58.

<https://www.fikriyat.com/galeri/edebiyat/sadi-sirazi-kimdir-sadi-siraziden-alinti-ve-sozler/8> (27.05.2020-21: 30)

<https://www.turkedebiyati.org/sadi-sirazi.html> (27.05.2020-22: 00)